ТЕМА: ОСНОВИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Навчально-методичний лекційний матеріал для учасників освітнього процесу (Актуалізовано відповідно до чинного Закону України «Про академічну доброчесність» № 4742-IX)

Мета лекції: Популяризація цінностей, принципів і правил академічної доброчесності; підвищення рівня обізнаності здобувачів освіти та викладачів щодо їхніх обов'язків; інформування про законодавчу класифікацію 13 видів порушень і заходи академічної, дисциплінарної та інституційної відповідальності відповідно до чинного законодавства України.

Основні терміни: *академічна доброчесність, академічний твір, навчальна робота, автор, відчуження авторства, академічний плагіат, приписування авторства, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, недоброчесне використання результатів, згенерованих штучним інтелектом, несамостійне виконання завдання, недозволена допомога, академічний саботаж, схиляння до порушення академічної доброчесності, інституційне порушення.*

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Етимологія та нормативно-правова база забезпечення академічної доброчесності в Україні.

2. Цінності, принципи та правила академічної доброчесності суб'єктів академічної діяльності.

3. Систематизація порушень академічної доброчесності: 13 законодавчих видів.

4. Заходи реагування, академічна та дисциплінарна відповідальність за порушення.

5. Університетська система контролю оригінальності та практичні рекомендації з уникнення плагіату.

1. Етимологія та нормативно-правова база забезпечення академічної доброчесності в Україні

1.1. Етимологічне коріння базових понять (слайд 1)

Поняття ***Академія*** або *academia* (академічний світ, академічне середовище; грецькою Ἀκαδήμεια або койне Ἀκαδημία) походить від назви місцевості в Стародавній Греції, названої на честь міфічного героя Академа (Ἀκάδημος). Цей термін історично означає процес здобуття (дослідження), збереження й передачі (вища освіта) важливих знань від покоління до покоління, а також сукупність інституцій, організацій та вчених, які цим займаються, починаючи від знаменитої Академії Платона (IV століття до нашої ери).

Термін ***Доброчесність*** у глибокому культурному сенсі історично перетинається з поняттями моральної чистоти, невинності чи цілісності (церковнослов'янське «ціломудрія», латинське castitas або англійське chastity). Проте в сучасному професійному, етичному та юридичному контексті англійське *integrity* перекладається передусім як цілісність, чесність, моральність, добропорядність та непохитність етичних стандартів.

1.2. Законодавчий фундамент та реформа 2025 – 2026 років (слайд 2)

Правове регулювання академічної доброчесності в Україні зазнало суттєвої та системної модернізації. Ключовою віхою стало прийняття профільного **Закону України «Про академічну доброчесність» (№ 4742-IX від 18 грудня 2025 року)**, який був уведений в дію **31 липня 2026 року**. Цей Закон став системним ядром забезпечення академічної культури та якості освіти в країні.

Законодавство у цій сфері ґрунтується на Конституції України і складається з профільного закону, а також ретельно інтегрованих змін до законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про фахову передвищу освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про професійну освіту», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про рекламу» та «Про авторське право і суміжні права».

> ★ **Важливе розмежування:** *Сфера дії цього Закону поширюється на всі види академічної діяльності: від наукової, педагогічної та викладацької діяльності до навчання здобувачів,*

> *вступних випробувань, проведення олімпіад, атестації кадрів і присудження наукових ступенів. Водночас Закон чітко розмежовує етико-правову та авторську сфери: його дія НЕ поширюється на відносини щодо набуття, здійснення та захисту майнових чи особистих немайнових авторських і суміжних прав.*

1.3. Базові законодавчі терміни та поняття

Відповідно до статті 1 Закону України «Про академічну доброчесність» упроваджено такі оновлені дефініції:

Академічна доброчесність – сукупність цінностей, принципів і заснованих на них правил, якими мають керуватися суб'єкти академічної діяльності під час провадження такої діяльності.

Автор – фізична особа, яка своєю працею створила академічний твір (його частину) чи навчальну роботу (її частину).

Академічний твір – твір у сфері освіти чи науки, виражений у формі дисертації, творчого мистецького проєкту, кваліфікаційної роботи, курсової роботи, наукової монографії, наукової статті, підручника, навчального посібника або в іншій формі, визначеній законодавством та/або внутрішнім актом.

Навчальна робота – результат виконання здобувачем освіти навчального завдання (навчальних завдань), відображений у текстовій, візуальній, аудіовізуальній, пластичній, цифровій чи іншій формі.

Внутрішній акт – документ закладу освіти, наукової установи, іншого суб'єкта академічної діяльності, затверджений у встановленому порядку його колегіальним органом управління, що стосується питань академічної доброчесності.

Джерело інформації – друковане чи електронне видання, архівний матеріал, інтернет-ресурс, особиста комунікація, інше джерело, з якого отримано інформацію, що використовується в академічному творі чи навчальній роботі.

Суб'єкти академічної діяльності – педагогічні, науково-педагогічні, наукові працівники, інші вчені, здобувачі освіти, вступники, учасники та

організатори конкурсів, експерти у сфері освіти і науки, суб’єкти освітньої та наукової діяльності.

Приклад: *Студентка соціологічного факультету, яка самостійно провела польове опитування та оформила його результати у вигляді курсової роботи, є автором цієї навчальної роботи в розумінні Закону. Монографія професора кафедри історії про архівні джерела доби Гетьманщини – це класичний академічний твір. А самі здобувачі, викладачі та журі студентської олімпіади з програмування – усі вони суб'єкти академічної діяльності, на яких прямо поширюється дія Закону.*

2. Цінності, принципи та правила академічної доброчесності

2.1. Сім базових цінностей академічної доброчесності

Культура академічної доброчесності в академічних спільнотах будується на сімох базових етичних цінностях (стаття 4 Закону):

Чесність суб’єктів академічної діяльності перед собою та іншими особами.
Довіра до результатів академічної діяльності інших осіб, зокрема до того, що ці результати здобуті чесно та з дотриманням відповідних правил і стандартів.
Повага до честі і гідності своєї та інших членів спільноти, цінування різноманіття думок, повага до прав інтелектуальної власності.
Справедливість. Створення справедливих політик закладу освіти, послідовне та неупереджене реагування на порушення, доброчесне оцінювання.
Відповідальність перед собою, колегами й суспільством за результати своєї академічної та наукової діяльності.
Стійкість у доброчесному провадженні діяльності незалежно від наявності чи відсутності зовнішнього контролю та будь-яких спонукань до порушень.
Рішучість у формуванні та утвердженні культури академічної доброчесності, сміливість у її захисті.

2.2. Основні принципи забезпечення академічної доброчесності

Пріоритетність запобігання – дотримання доброчесності здобувачами забезпечується перш за все методами навчання, виховання, стимулювання та заохочення.

Відкритість інформації – публічність та повна доступність інформації про правила доброчесності, види порушень і відповідальність за них.

Нульова толерантність (нетерпимість) – нетерпимість до будь-яких проявів порушення академічної доброчесності.

Повага до результатів діяльності – непорушність авторства та прав інтелектуальної власності.

Уникнення конфлікту інтересів – обов’язкове недопущення та врегулювання конфлікту інтересів.

> **Приклад застосування принципів у різних спеціальностях:** *Пріоритетність запобігання – заклад освіти проводить обов'язковий тренінг з академічного письма для першокурсників-медиків ще до написання перших курсових робіт; відкритість інформації – деканат хімічного факультету публікує на сайті чіткі критерії оцінювання лабораторних звітів; нульова толерантність – керівництво факультету журналістики послідовно відраховує студентів за встановлені факти фабрикації інтерв'ю незалежно від їхньої успішності; повага до результатів діяльності – редакція студентського наукового вісника завжди зазначає імена всіх співавторів інженерної статті; уникнення конфлікту інтересів – викладач економічного факультету добровільно відмовляється від оцінювання курсової роботи власного сина.*

2.3. Обов’язки та правила поведінки для викладачів і студентів (слайд 4-5-6)

Обов’язки науково-педагогічних, наукових та педагогічних працівників (ст. 5 Закону, ст. 58 ЗУ «Про вищу освіту»):

- Особистим прикладом та навчанням сприяти формуванню у здобувачів академічної доброчесності, стимулювати й заохочувати їх до її дотримання.
- Дотримуватися в освітньому процесі та науковій діяльності цінностей, принципів і правил академічної доброчесності.
- Ґрунтувати власну діяльність на надійних і достовірних даних, перевіряти надійність наданої студентам інформації.
- Встановлювати зрозумілі вимоги до завдань, чітко окреслювати результати навчання та мати прозору й заздалегідь оприлюднену систему оцінювання.
- Доброчесно оцінювати академічні твори та навчальні роботи здобувачів, переконуючись у відсутності ознак порушень.
- Вчасно, неупереджено та невибірково реагувати на будь-які прояви порушень, припиняти їх та застосовувати відповідні заходи реагування.
- Забороняється доведення до здобувачів освіти завідомо неправдивої інформації або сфальсифікованих даних (за винятком спеціальних методичних цілей формування критичного мислення).

Обов’язки здобувачів вищої освіти (ст. 7 Закону, ст. 63 ЗУ «Про вищу освіту»):

- Виконувати кожне навчальне завдання самостійно (крім офіційно дозволених групових проєктів або випадків дозволеного отримання допомоги).
- Дотримуватися цінностей, принципів і правил академічної доброчесності під час усього навчання.
- Обов’язково зазначати точні посилання на джерело інформації та автора в разі використання результатів чужої творчої діяльності (текстів, ідей, зображень, думок тощо).
- Включати у власний новий академічний твір раніше створені собою роботи (частково чи повністю) виключно в разі, якщо це прямо дозволено умовами завдання.
- Виконувати вимоги індивідуального навчального плану та досягати визначених програмою результатів навчання доброчесно.

> **Приклад:** *Викладач дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін» заздалегідь публікує в системі дистанційного навчання чіткі критерії оцінювання роботи – це і є виконання обов'язку встановлювати зрозумілі вимоги. Своєю чергою, студент, який хоче використати у курсовому проєкті фрагмент власного шкільного дослідження (МАН), спершу уточнює в керівника, чи дозволяють умови завдання повторне використання раніше створених робіт.*

3. Систематизація порушень академічної доброчесності: 13 законодавчих видів (слайд 7)

Стаття 18 Закону України «Про академічну доброчесність» закріплює вичерпний та чітко класифікований перелік **13 офіційних видів порушень**, кожен із яких деталізовано у відповідних статтях Закону. Розглянемо їх детально.

1. Відчуження авторства (ст. 23): Передача автором створеного ним на замовлення або без нього (платно чи безоплатно) академічного твору або його частини іншій особі для подальшого оприлюднення під іменем цієї іншої особи. Особливо суворо карається: у разі вчинення викладачем тягне за собою негайне звільнення з роботи.

Приклад (менеджмент): *Студент факультету менеджменту замовив і оплатив написання кваліфікаційної роботи «під ключ» у стороннього автора, а потім подав її до захисту під власним іменем.*

2. Академічний плагіат (ст. 24): Оприлюднення (частково або повністю) чужих наукових чи творчих результатів як власних, або відтворення у своїй роботі раніше оприлюдненого твору іншого автора без посилання на джерело/автора, або оприлюднення перекладу іншомовного твору без зазначення автора оригіналу. Якщо вчиняється викладачем чи студентом внаслідок відчуження авторства – призводить до звільнення викладача або відрахування студента.

Приклад (Філологія): Студент-філолог дослівно переніс аналіз поетичного тексту з іноземної літературознавчої статті у власну курсову роботу, не вказавши джерело.

3. Приписування авторства (ст. 25): Оприлюднення твору, серед співавторів якого зазначено особу, яка насправді не брала участі в його створенні. Схиляння до цього з використанням службового становища тягне за собою звільнення викладача.

Приклад (Інформаційні технології): У науковій статті співавтором вказано завідувача кафедри інформаційних технологій, який не брав участі ні в написанні коду, ні в аналізі даних, а лише формально «додав своє ім'я» для звітності.

4. Самоплагіат (ст. 26): Оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів без зазначення джерела попереднього оприлюднення, вчинене з метою штучного досягнення кількісних показників для атестації чи звітів. Не вважається самоплагіатом оприлюднення у дисертації власних опублікованих раніше результатів.

Приклад (Економіка): Науковець-економіст опублікував ті самі результати опитування підприємців у трьох різних фахових виданнях, не зазначивши попередню публікацію, щоб швидше набрати бали для атестації.

5. Фабрикація (ст. 27): Вигадування суб’єктом академічної діяльності даних чи фактів, що нібито були отримані та використовуються в академічній чи науковій діяльності.

Приклад (Біологія): Студент-біолог не проводив реального досліду з пророщування насіння, а просто вигадав таблицю результатів вимірювань для лабораторного звіту.

6. Фальсифікація (ст. 28): Свідома зміна, підробка чи модифікація наявних даних або результатів, що призводить до створення завідомо неправдивої інформації.

Приклад (Будівництво та інженерія): Студент інженерно-будівельного факультету підправив реальні показники випробувань міцності бетонного зразка, щоб вони збіглися з теоретично очікуваним результатом.

7. Недоброчесне використання результатів ШІ (ст. 29): Оприлюднення текстів, зображень, моделей чи інших даних, згенерованих штучним інтелектом (AI), як результатів власної діяльності, без чіткого зазначення цього факту, використаної методики генерації та посилання на відповідну комп'ютерну програму чи її опис. За недоброчесне використання результатів, згенерованих штучним інтелектом, до особи застосовуються санкції, визначені внутрішніми актами, умовами конкурсу, якщо інше не встановлено законом.

Приклад (Архітектура): Студент архітектурного факультету використав ШІ-сервіс для розрахунку навантажень на несучі конструкції курсового проєкту, але подав ці розрахунки як виконані самостійно, без жодної згадки про застосування штучного інтелекту.

8. Недоброчесне оцінювання (ст. 30): Свідоме порушення встановлених вимог та критеріїв оцінювання, що призвело до необ'єктивного завищення або заниження оцінки результатів діяльності особи.

Приклад (Педагогіка / іноземні мови): Викладач іноземної мови свідомо завищив оцінку на усному іспиті улюбленому студентові, не дотримуючись затверджених критеріїв оцінювання розмовних навичок.

9. Несамостійне виконання завдання (ст. 31): Виконання навчального чи конкурсного завдання із залученням заборонених джерел інформації, технічних засобів чи недозволеної допомоги інших осіб. Включає списування та здачу роботи, виконаної іншою особою.

Приклад (Фізика / математика): Під час дистанційного контрольного тестування з фізики студент таємно користувався стороннім сайтом із готовими розв'язками задач, хоча умовами тестування це було прямо заборонено.

10. Недозволена допомога (ст. 32): Надання особі допомоги, не передбаченої умовами завдання, що призвело або могло призвести до викривлення об'єктивної оцінки її результатів.

Приклад (Хімія): Одногрупник самостійно виконав титрування та оформив протокол хімічного експерименту за іншого студента, який здав цю роботу як власну.

11. Академічний саботаж (ст. 33): Дія чи бездіяльність, що прямо перешкоджає реалізації прав, свобод і законних інтересів іншої особи в її академічній або науковій діяльності.

Приклад (Журналістика): Студент спільного журналістського проєкту напередодні дедлайну видалив спільні аудіозаписи інтерв'ю колег, щоб конкуруюча підгрупа не встигла підготувати матеріал вчасно.

12. Схиляння до порушення (ст. 34): Прохання, вмовляння, вказівка, погроза, примус чи будь-яка інша форма тиску на особу з метою змусити її вчинити порушення академічної доброчесності. Особа, яку схиляють, зобов’язана відмовитися та негайно повідомити уповноважену особу.

Приклад (Фізичне виховання і спорт): Тренер студентської спортивної команди наполегливо тиснув на студента-спортсмена, змушуючи його придбати готовий реферат, погрожуючи в іншому разі відсторонити його від змагань.

13. Інституційні порушення (ст. 36): Порушення з боку самих закладів освіти чи видавництв: надання, поширення закладом освіти, науковою установою, науковим видавництвом недостовірної інформації щодо власної академічної діяльності та/або академічної діяльності їхніх педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, здобувачів освіти, бездіяльність щодо побудови системи доброчесності, ігнорування або залишення без належного розгляду повідомлень про порушення, невжиття заходів реагування.

Приклад (Наукове видавництво): Наукове видавництво закладу освіти публікувало статті без реального рецензування, лише формально імітуючи цей процес, і повідомляло державі неправдиві дані про обсяги наукової експертизи.

3.1. Особливості академічного плагіату та специфіка в мистецтві

В академічному та науковому середовищі важливо чітко розрізняти форми плагіату:

- **Translation plagiarism (перекладний плагіат)** – переклад оригінального тексту з іншої мови та його оприлюднення без посилання на джерело та автора перекладеного твору.

- **Idea plagiarism (плагіат ідей)** – подання ідей, теорій чи концепцій іншого автора своїми словами, без посилання на першоджерело.
- **Shake & paste plagiarism (мозаїчний плагіат)** – комбінування фрагментів різних текстів, заміна окремих слів синонімами без цитування для створення ілюзії авторського тексту.
- **Copy & paste plagiarism (дослівне копіювання)** – пряме використання чужого тексту без лапок, змін та посилання на джерело.
- **Ланцюжковий плагіат** (або мережевий плагіат) – це вид академічної недоброчесності, за якого текст або ідеї копіюються через послідовний ланцюжок джерел, часто з кожним кроком усе більше віддаляючись від першоджерела та спотворюючи суть.
- Найчастіше це відбувається без посилання на оригінального автора або з посиланням лише на попередню ланку в ланцюжку, яка сама є плагіатом.

Як працює схема ланцюжкового плагіату

- **Автор А** створює оригінальну наукову працю чи статтю.
- **Автор Б** копіює частину праці Автора А (вносячи мінімальні зміни або без них) і видає за свою.
- **Автор В** копіює текст вже в Автора Б, думаючи, що це його оригінальні думки, або просто не перевіряючи першоджерело.
- Ланцюжок може тривати далі (Автори Г, Ґ, Д...), через що оригінальне авторство повністю губиться.

Головні небезпеки та ознаки

- **«Глухий телефон»:** із кожним новим копіюванням у тексті накопичуються помилки, вирвані з контексту фрази та неправильні трактування.
- **Дублювання помилок:** якщо Автор Б припустився фактологічної чи орфографічної помилки у вкраденому тексті, всі наступні автори в ланцюжку автоматично повторять цю помилку. Це найлегший спосіб для антиплагіатних комісій виявити таку схему.
- **Фіктивне цитування:** автори посилаються на джерела, які вони ніколи в очі не бачили (наприклад, Автор В посилається на Автора А, але цитує його за викривленою версією Автора Б).

Як уникнути ланцюжкового плагіату

- **Завжди шукайте першоджерело:** якщо ви бачите цікаву цитату або тезу в чиїйсь роботі, знайдіть оригінальну працю автора цієї ідеї та процитуйте саме її.
- **Використовуйте правильне вторинне цитування:** якщо знайти оригінал неможливо, оформлюйте посилання за правилами: *«Автор А, цитовано за: Автор Б»*

Особливої складності набуває плагіат на мистецьких спеціальностях. Тут плагіатом є привласнення авторства на чужу художню чи творчу роботу (картину, скульптуру, кераміку, дизайн, ескіз тощо) або її частину, включно з її прямим копіюванням, незначним переробленням стилю, композиції, колористики чи створення репліки та представлення її як власної.

- Виставлення чужої творчої роботи або проєкту під своїм ім'ям.
- Копіювання картини чи скульптури з мінімальними змінами без зазначення автора та першоджерела.
- Використання репродукцій, ескізів чи фотографій чужих творів у кваліфікаційних, наукових чи методичних роботах без належного підпису (імені автора, назви твору, року створення та джерела).
- Для уникнення порушень у мистецтві вкрай важливо чітко розмежовувати власну творчу інтерпретацію/стилізацію від привласнення образу та завжди супроводжувати чужі зображення коректним описом.

На спеціальності «Психологія»: автор дисертації з психології дослівно переніс розділ огляду літератури з чужої дисертації, лише переставивши місцями речення.

> ★ **Плагіат vs Авторське право:** *Академічний плагіат не є тотожним юридичному порушенню авторських прав. Авторське право покликане захищати передусім майнові та немайнові права суб'єктів (які можуть належати видавцям чи третім особам) і оприлюднення чужого результату з дозволу автора не порушує закон про авторські права, проте залишається грубим АКАДЕМІЧНИМ плагіатом. Академічний плагіат – це*

> *порушення насамперед морально-етичних норм академічної спільноти.*

3.2. Що не вважається академічним плагіатом (слайд 9)

Загальновідомі знання та факти – інформація, яка є широковідомою та не потребує доведення чи специфічного джерела (наприклад, загальновідомі історичні дати чи географічні факти). Зазвичай під ним розуміють знання, які є в енциклопедіях, підручниках та інших подібних джерелах. Також, до загальновідомих зараховують знання, наведені у багатьох (5 та більше) джерелах.

Стандартизовані описи використаних джерел інформації – бібліографічний опис літератури згідно зі стандартами оформлення.

Формулювання законів, теорем, правил та визначень концепцій – за умови посилання на відповідне джерело або зазначення їх класичних авторів у зрозумілій формі (наприклад, теорема Коші, правило Ленца).

Офіційні документи та акти – видані органами державної влади закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти, а також їх офіційні переклади. Унікальний текст закону або авторська дефініція (навіть відома) – ***Потребує посилання!!!***

Твори народної творчості – об’єкти фольклору, що не мають конкретного автора.

ІНТЕРАКТИВНЕ ЗАВДАННЯ 1: Експрес-діагностика «Доброчесно чи порушення?» (для студентів)

Мета: Швидка перевірка розуміння 13 законодавчих видів порушень через розбір реальних життєвих ситуацій.

Кейс А: «Розумний помічник»

Студент отримав завдання написати есе. Він попросив штучний інтелект згенерувати текст та структуру, після чого здав роботу як власну, не вказавши про участь штучного інтелекту.

Запитання до аудиторії: Чи є це порушенням і яким саме?

Розв’язання: Так, це є порушенням – **недоброчесне використання результатів штучного інтелекту (ст. 29)**. Відповідно до Закону, здобувач

зобов’язаний зазначити факт використання ШІ, описати методику генерації та вказати використану комп’ютерну програму.

Кейс Б: «Ведмежа послуга»

Студентка попросила свого одногрупника «просто дати почитати» його готову курсову роботу для прикладу. Одногрупник дав свій файл, а дівчина скопіювала звідти кілька розділів і здала як свої.

Запитання до аудиторії: Хто в цій ситуації порушник і які заходи реагування на них чекають?

Розв’язання: Порушення вчинили обоє. Студентка вчинила **несамостійне виконання завдання (ст. 31)**, а її одногрупник, навіть без прямого злого умислу, надав **недозволену допомогу (ст. 32)**. Обоє підлягають академічній відповідальності.

Кейс В: «Натхнення з соцмереж» (для творчих спеціальностей)

Студент художнього факультету взяв ескіз відомого закордонного ілюстратора з Pinterest, трохи змінив колористику та представив це як власну випускну творчу роботу.

Запитання до аудиторії: Чи вважається це плагіатом, якщо автор оригіналу не заявляв про порушення своїх прав в Україні?

Розв’язання: Так, це грубий **академічний плагіат в образотворчому мистецтві (ст. 24)**. Академічний плагіат не є тотожним юридичному порушенню авторських прав; це порушення насамперед морально-етичних норм академічної спільноти.

4. Заходи реагування, академічна та дисциплінарна відповідальність за порушення

4.1. Порядок розгляду повідомлень та презумпція доброчесності

Закон України впроваджує фундаментальний **принцип презумпції академічної доброчесності** (ст. 17): суб’єкт академічної діяльності вважається таким, що не допускав порушень, доки факт порушення не буде встановлено уповноваженим органом або уповноваженою особою відповідно до закону та внутрішніх актів.

Кожна особа, яка має докази порушення, може подати письмове повідомлення (у паперовій чи електронній формі) (ст. 37). Розгляд

повідомлення уповноваженим органом триває **не більше 6 місяців**. Особа, стосовно якої ведеться розгляд, має право ознайомлюватися з матеріалами, бути присутньою на розгляді, надавати усні/письмові пояснення та брати участь у дослідженні доказів. Важливо: до академічної відповідальності може бути притягнута особа, яка на момент вчинення порушення досягла **14-річного віку**.

4.2. Санкції для науково-педагогічних працівників

До викладачів та вчених за порушення академічної доброчесності застосовуються жорсткі заходи впливу. Вони поділяються на академічні та дисциплінарні санкції (ст. 22).

Вид відповідальності / Санкція	**Правові наслідки та строки**
Позбавлення права участі в атестації кадрів	Позбавлення права брати участь у роботі спеціалізованих вчених рад, атестації здобувачів ступенів вищої освіти на строк від 1 до 3 років
Позбавлення права наукового керівництва	Позбавлення права виступати науковим/творчим керівником або науковим консультантом здобувачів вищої освіти та докторантів на строк від 1 до 3 років
Конкурсні обмеження та гранти	Позбавлення права брати участь у конкурсах на отримання грантів та програмах академічної мобільності на строк від 1 до 3 років
Заборона претендувати на звання	Заборона подавати документи та претендувати на присвоєння вчених або педагогічних звань строком від 1 до 3 років. Особа не може подавати документи протягом 1 року навіть після відбуття інших стягнень
Виключення з колегіальних органів	Виключення зі складу вчених рад, редакційних колегій наукових видань із позбавленням права

та редколегій	членства на строк від 1 до 3 років.
Позбавлення звань, ступенів та категорій	Анулювання рішень про присудження наукового ступеня, вченого звання, педагогічного звання, кваліфікаційної категорії та відповідних дипломів
Дисциплінарна догана	Застосовується уповноваженим органом керівництва закладу за фактами недоброчесності
Звільнення за пунктом 7 ст. 41 КЗпП	Дисциплінарне звільнення з роботи науково-педагогічного або наукового працівника у разі встановлення фактів відчуження авторства, академічного плагіату внаслідок відчуження авторства, фабрикації чи фальсифікації
Позбавлення прав закладу освіти	Якщо плагіат виявлено у захищеній дисертації доктора філософії: керівник позбавляється права керівництва на 2 роки, члени спецради та опоненти – права участі в атестаціях на 2 роки, заклад освіти – права створювати разові ради за цією спеціальністю на 1 рік

Приклад: *Якщо в кваліфікаційній роботі студента-соціолога виявлено фабрикацію результатів опитування, це тягне за собою позбавлення присудженого ступеня та відрахування; а науковий керівник, який знав про фабрикацію й не відреагував, може бути позбавлений права наукового керівництва на строк від 1 до 3 років.*

4.3. Заходи впливу та санкції для здобувачів освіти

Категорія та вид санкції	**Зміст заходу реагування**
Усне або письмове попередження	Виховні заходи реагування, що фіксують первинне/незначне порушення та

	попереджають про академічну відповідальність
Проходження тематичних занять	Обов'язкове відвідування уроків, лекцій або тренінгів з академічного письма та академічної доброчесності
Повторне виконання завдання	Виховний захід, що передбачає переробку та повторну здачу поточної навчальної роботи
Повторне проходження оцінювання	Призначення повторного складання іспиту, заліку, контрольної роботи чи іншого підсумкового оцінювання
Повторне вивчення компонента	Повторне проходження всього освітнього компонента (дисципліни) освітньої програми з відповідним повторним прослуховуванням курсу
Позбавлення академічної стипендії	Позбавлення права на отримання академічної стипендії на строк до одного навчального року
Позбавлення пільг з оплати навчання	Позбавлення наданих закладом освіти пільг або знижок з оплати навчання на строк від 1 до 3 років
Обмеження участі у конкурсах та мобільності	Позбавлення права брати участь у конкурсах на стипендії, гранти та програми мобільності на строк від 1 до 3 років
Позбавлення присудженого ступеня вищої освіти	У разі виявлення плагіату, фабрикації чи фальсифікації в захищеній кваліфікаційній роботі (дипломі) – особа позбавляється ступеня та відповідного диплома в порядку КМУ
Відрахування	Крайній захід академічної відповідальності.

з університету	Для бюджетників – відрахування з числа осіб на держзамовленні. У разі плагіату/відчуження авторства в кваліфікаційній роботі – безумовне відрахування здобувача (крім осіб з особливими освітніми потребами)

4.4. Інституційні заходи реагування та робота Комісії

Новим у законодавстві є введення **інституційних заходів реагування** щодо самих закладів вищої освіти чи наукових установ у разі виявлення системних порушень, бездіяльності або покривання недоброчесності (ст. 36). До них належать: позбавлення права створювати спецради, відмова або скасування акредитації освітніх програм, відмова в інституційній акредитації, зниження оцінки за державну атестацію наукової діяльності, виключення з Державного реєстру установ, що підтримуються державою, та позбавлення видання статусу наукового фахового видання, притягнення до дисциплінарної відповідальності керівника закладу освіти, наукової установи, виключення наукового видання з переліку наукових фахових видань України.

На рівні університету безпосередній розгляд питань етики та доброчесності покладається на **Комісію з питань етики та академічної доброчесності**. До її складу входять: директор інституту / декан факультету, завідувачі кафедр, голова студентського самоврядування інституту / факультету, голова первинної профспілкової організації інституту / факультету.

Будь-який працівник чи студент має право звернутися до Комісії з письмовою заявою про порушення норм Положення. *Анонімні заяви чи заяви, викладені в некоректній формі, Комісія не розглядає.* У заяві обов’язково зазначаються особисті дані заявника (П.І.Б., контакти, місце роботи чи навчання, курс, група) та особистий підпис. Свідоме приховування відомих фактів порушення доброчесності є етичним порушенням.

ІНТЕРАКТИВНЕ ЗАВДАННЯ 2: Ситуаційна рольова гра «Етичний комітет» (для викладачів і студентів)

Мета: Розвиток навичок правозастосування та колегіального вирішення складних етичних суперечок на базі норм нового Закону.

Сценарій А: «Конфлікт інтересів та оцінювання»

Викладач приймає іспит. Декан факультету наполегливо «просить» його поставити високу оцінку одному зі студентів, який є сином його близького друга. Викладач погоджується та заплющує очі на списування. Інші студенти дізналися про це й написали колективну заяву до Комісії з академічної доброчесності.

Завдання для Комісії: Оцінити дії викладача, декана та студента. Які види порушень тут наявні та які санкції слід застосувати?

Аналіз: 1) Декан вчинив **схиляння до порушення академічної доброчесності (ст. 34)** з використанням службового становища. Це тягне за собою дисциплінарне стягнення у вигляді догани та можуть бути застосовані інші санкції, визначені внутрішніми актами. 2) Викладач вчинив **недоброчесне оцінювання (ст. 30)** та надав недозволену допомогу. Йому загрожують санкції, визначені ***внутрішніми актами***, якщо інше не встановлено законом. 3) Результати іспиту студента мають бути анульовані з призначенням **повторного проходження оцінювання (ст. 31, ст. 32)**.

Сценарій Б: «Стаття-двійник»

На кафедрі виявили, що професор опублікував у науковому журналі статтю, яка повністю складається з матеріалів дисертаційної роботи його аспіранта, але аспіранта навіть не вказали як співавтора. Професор стверджує, що оскільки він є науковим керівником, він має повне право на використання цих матеріалів.

Завдання для Комісії: Оцінити дії професора.

Аналіз: Це грубе **відчуження авторства (ст. 23)** та **академічний плагіат (ст. 24)**. Статус наукового керівника не дає права привласнювати тексти аспіранта без його згоди та співавторства. Наслідком для викладача має бути дисциплінарне **звільнення з роботи відповідно до пункту 7 частини 1 статті 41 КЗпП України**.

5. Університетська система контролю оригінальності та практичні рекомендації (слайд 10)

5.1 Процедура перевірки робіт на плагіат

Усі кваліфікаційні та науково-методичні роботи здобувачів освіти та викладачів в університеті підлягають обов'язковому контролю оригінальності. Процедура включає такі етапи:

Подання роботи: здобувач освіти надає електронну версію своєї роботи (кваліфікаційної роботи, статті) уповноваженій особі у форматі DOC, DOCX, ODT, RTF, PDF, PPT або PPTX.
Термін подання: перевірка кваліфікаційних робіт обов'язково здійснюється не пізніше ніж за 30 днів до початку атестації.
Програмний контроль: перевірка здійснюється за допомогою сертифікованої системи StrikePlagiarism.
Експертний аналіз: відповідальна особа ***на факультеті*** детально аналізує отриманий звіт оригінальності та ухвалює рішення про рекомендацію матеріалів до захисту / публікації або про повернення роботи на доопрацювання з повторною перевіркою.
Оформлення висновку: за результатами перевірки протягом 5 днів відповідальні особи готують офіційну довідку-висновок щодо оригінальності та самостійності виконання роботи.
Дотримання п. 7. ст. 8 Закону України «Про академічну доброчесність»: Тексти прийнятих до захисту в закладі вищої освіти, науковій установі дисертацій, кваліфікаційних робіт, підписані кваліфікованим електронним підписом, оприлюднюються до їх захисту у машинозчитувальному форматі, на постійній основі, з наданням вільного доступу до них без проходження автентифікації та з дотриманням інших вимог, визначених законодавством, зокрема положенням про Національний репозитарій академічних текстів, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

5.2. Практичні поради щодо ідеального цитування та уникнення плагіату

Для запобігання академічного плагіату кожен автор повинен бездоганно володіти культурою наукового цитування та уникати типових помилок.

Найбільш типовими помилками цитування є:

- Відсутність лапок при дослівному використанні текстових запозичень (навіть за наявності коректного посилання на джерело).

- Помилкове або навмисне посилання на зовсім інше джерело, яке не містить цитованого матеріалу.
- Неправильне або неповне бібліографічне оформлення посилання, що робить неможливим пошук першоджерела.
- Помилки в прізвищах авторів, назвах праць, вихідних даних видання, що викривлює наукометричні показники інших вчених.

Правила формування ідеальної цитати в роботі.

- Лаконічність: робіть цитати максимально короткими. Рекомендований обсяг цитати – одне речення. У разі запозичення довгого тексту обсягом в абзац система перевірки на плагіат може розпізнати лише початок або кінець, а решту помітити як плагіат.
- Власний аналіз: супроводжуйте кожне запозичення власними розлогими коментарями, аналітичною оцінкою чи порівнянням. Якщо цитується великий фрагмент – дублюйте посилання на джерело через кожні одне-два речення.
- Уникайте цифрових виносок: попри наявність такого стилю в стандартах, системи автоматичної перевірки в більшості випадків не розпізнають цифрові зноски, маркуючи текст як плагіат. Натомість використовуйте внутрішньотекстові посилання у круглих дужках.
- Міжнародні стандарти: використовуйте загальноприйняті міжнародні стилі цитування (наприклад, APA, Harvard, Chicago тощо).
- Ідеальна формула: коротке речення, оформлене лапками, наприкінці якого в круглих дужках чітко зазначено автора та рік видання (або номер джерела в квадратних дужках згідно зі списком літератури, якщо це передбачено стандартом).
- **Приклад:** Якщо студент-історик посилається на архівний документ, достатньо навести назву фонду, опису та справи в дужках, наприклад (ЦДАВО України, ф. 1, оп. 2, спр. 15) – офіційні архівні шифри не вважаються об'єктом академічного плагіату, але їх зазначення є ознакою доброчесної роботи з джерелами. Так само студентка-соціологиня, наводячи статистичні дані рівня довіри до інституцій із загальнонаціонального опитування, повинна вказати назву дослідження, рік та організацію, яка його проводила, а не подавати ці цифри як власні спостереження.

ІНТЕРАКТИВНЕ ЗАВДАННЯ 3: Практичний воркшоп «Редактор цитат» (для викладачів і студентів):

Мета: Формування навичок правильного технічного оформлення запозичень для успішного проходження антиплагіатних систем.

Помилковий приклад:

«Як зазначає дослідник Іваненко у своїй праці, академічна доброчесність будується на сімох базових етичних цінностях, серед яких чесність, довіра, повага, справедливість, відповідальність, стійкість та рішучість[2]»

(і внизу сторінки дрібним шрифтом цифрова зноска: [2]Іваненко В. Основи етики. Київ, 2026. С. 15).

Запитання: Що в цьому прикладі не так з точки зору перевірки оригінальності? Чому система StrikePlagiarism може маркувати цей абзац як плагіат?

Аналіз помилок:

1) Відсутні лапки при дослівному запозиченні тексту.

2) Використано цифрову виноску (системи автоматичної перевірки оригінальності зазвичай ігнорують зноски внизу сторінки, маркуючи такий запозичений текст як плагіат).

Виправлена «ідеальна формула» цитування:

«Академічна доброчесність будується на «сімох базових етичних цінностях, серед яких чесність, довіра, повага, справедливість, відповідальність, стійкість та рішучість» (Іваненко, 2026, с. 15)».

(Застосовано: коротке речення, запозичені слова чітко взяті в лапки, а посилання розміщено в круглих дужках безпосередньо в основному тексті).

Дотримання академічної доброчесності – це внесок кожного в авторитет української освіти й науки!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

Верховна Рада України (2025, 18 грудня). *Про академічну доброчесність* (Закон України № 4742-IX). Відомості Верховної Ради України, 2026, № 13, ст. 35. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-IX

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». (2026). *Положення про академічну доброчесність учасників освітнього процесу ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»* (Затверджено наказом ректора від 30.01.2026 № 21-ОД). ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». https://luguniv.edu.ua/pages/osvitnya-diyalnist-polozhennya

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. (2022). *Рекомендації для експертів щодо академічної доброчесності.* НАЗЯВО. https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/3.-Рекомендації-для-експертів-АкД.pdf

Юрко, Н., Стифанишин, І., & Проценко, У. (2020). *Академічний плагіат: основні різновиди та дискусійні питання.* International Scientific E-Journal ΛΌΓΟΣ. ONLINE, (7). https://doi.org/10.11232/2663-4139.07.07